

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Glandsdagar vid Andra sjön

Prost, Pia

Published in:
Skärgård

Published: 01/06/2022

Document Version
Accepted author manuscript

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Prost, P. (2022). Glandsdagar vid Andra sjön. *Skärgård*, (2/2022). <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202301316598>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Glansdagar vid Andra sjön

Text: Pia Prost

Andra sjön. Vilket märkligt namn, tycker många, det är ju ingen sjö. Åker du båt från hamnen och ut genom Kråkskärssundet, räcker det inte många minuter innan du kan skymta öppet hav och fyren Hällgrund mellan Brudholmarna. Men namnet har naturligtvis sin förklaring. Hit till Andra sjön har Mats Blomqvist återkommit i 77 år. För Mats – och för många andra av oss – blir den årliga flyttrörelsen fram och tillbaka till sommarvistet en oskiljbar del av livet.

Historiskt sett är namnet Andra sjön mycket ungt. Till skillnad från det närliggande Bonäs, som omnämns redan på 1600-talet, var stranden här obebodd före 1860, med låga buskar, strandgräs, starr, kanske några anordningar för fiske och något skjul som användes som uppbevaringsplats för fiskebragder. Någon betande ko som tagit sig ner längs ”tråd” från staden. Går man ännu något decennium tillbaka är det osäkert om det ens fanns stigar ner till sjön. Den 11 juli 1837 skriver **Zacharias Topelius** i sin dagbok om när han med sällskap skulle göra en utflykt dit till fots:

*”... tågade kl. ½ 8 från Brunnsholmen up ofvan Smedsbacka åt andra sjön ... under **Benzelstjernas** [stadens apotekares] ledning. Men vår general var föga bekant med denna okända verldsdel, sällskapet kom vilse, gjorde långa omvägar över sumpiga ängar, enrisbackor m.m., och det var endast **Sophie Olssons** lokalkännedom som bragte oss på rätt, så att vi sluteligen, efter ½ mils promenad sågo hafvet.”*

Fram till 1860-talets mitt var tjäran och becket den viktigaste exportvaran i Nykarleby. Som inre och yttre hamnar fyllde Åminne, Djupsten och Alörn väl sina uppgifter som magasins- och lastningsplatser, skriver **Erik Birck** i Nykarleby stads historia. Avståndet från staden till gamla hamnen vid älven, med packhus, magasin och tjärbodar som tillhörde stadens handlande borgerskap, var endast 1,5 kilometer. På andra sidan älven låg beckbruket med sina magasin. Älven utgjorde på denna tid en naturlig förbindelselänk mellan staden, hamnen och havet.

Såväl tjärlaster som planklaster fördes med slupar och mindre pråmar ut till fartygen på Djupstens- och Alörsfjärden och lastades ombord. Detta var både mödosamt och kostsamt. Samtidigt behövdes säkra bryggor för den på 1860-talet växande passagerartrafiken och exporten av livsmedelsprodukter såsom smör, kött och fläsk samt kreatur. Nu uppstår tanken på en flyttning av hamnen.

Projektet med den nya farleden och ångbåtsbryggan vid den andra hamnen – “den andra sjön” – möttes till en början med stor skepsis av de större redarna och köpmännen i staden, eftersom man misstänkte egoistiska skäl från plankexportörernas och vissa andra affärsmäns sida. Men Nykarlebyborna kunde också med stort förtret konstatera att det Österbottniska Ångfartygsbolaget, som skulle upprätthålla ångbåtsförbindelse mellan de österbottniska hamnarna och S:t Petersburg, gick förbi Nykarleby med sina båda hjulångare

Österbotten och Suomi. Istället sköttes transportererna via Jakobstad. Bryggan vid Alörn ansågs tydligen vara i för dåligt skick för att anlöpas av så stora fartyg.

Ångbåtsbryggan vid Andra sjön, liksom vägen dit, kommer slutligen till på ett helt privat initiativ. Den 31 oktober 1864 anmäler **G. M. Hedström** i magistraten att "*stadens handlande överenskommit om att på hamnkassans bekostnad invid Bonäs viken eller den s.k. "Andra sjön" anlägga en landningsbrygga om 285 alnars längd och 10 alnars bredd*". Den gjordes av sten med en förlängning av trä och blev cirka 135 meter lång.

Vägen byggdes på enkelt sätt med stockar och risknippen i mossänkorna. Hedström, som var ett riktigt födgeni, hade redan ett par år tidigare byggt en villa vid stranden, sedermera "Villa Elisa" och barnhemmets sommarviste, i dag riven. Den sålde han två år senare till sin affärskompanjon **Elias Roos**, verksam vid Keppo såg. (Efter honom började grundet utanför stranden kallas Roosasgrundet.) I sammanhanget kan nämnas att Hedström och Roos fränsade sig skyldighet att underhålla vägen mer än vad de själva fann för gott – i framtiden skulle vägen komma att kosta staden åtskilligt i underhåll!

Ångfartyget Österbotten blev det första fartyg som anlöpte den nya hamnen. Både person- och godstrafiken var till en början livlig. Ångbåtsbryggan var dessutom inte den enda lastningsplatsen vid Andra sjön, eftersom Hedström lät anlägga en egen lastningsbrygga för sin privata export vid den strand som nu kallas Kisors, med flera magasin och spår för rullvagnar. Fartygen lämpade sin ballastsand i stora mängder – de flesta Nykarlebybarn har letat efter vackra kiselstenar på stranden vid Andra sjön.

Men redan på 1870-talet började trafiken avta. För att motverka detta planerades till och med en förlängning av ångbåtsbryggan till Långören, vilket dock inte blev godkänt av stadsfullmäktige. Däremot byggdes en smalspårig järnväg mellan Kovjoki station och staden ut ända till hamnen år 1899. Topelius var från början emot hamnetableringen vid Andra sjön. I samband med planeringen av järnvägen skrev han att "*ett parti ville föreviga dumheten med hamnen vid Andrasjön medels en järnväg*". Han förespråkade Torsöfjärden som lastningsplats, vilket den sedermera också blev.

Trots alla insatser minskade sjötrafiken, mycket beroende på att landhöjningen gjorde hamnen för grund. Järnvägen från Kovjoki till Andra sjön såldes år 1916. Den raka och jämnt sluttande banvallen blev, och är fortfarande, en omtyckt led för promenerare och cyklister.

I NÄRHETEN av banvallen, vid Bonäsvägens avtag, har **Mats Blomqvist** sitt sommarviste Nybo. Eller Mariedahl, som villan kallades när den fungerade som sommarvärdshus under hamnens glansdagar.

- Enligt uppgift transporterades den hit från Alören. Det skedde strax efter att stadens hamn börjat flyttats till Andra Sjön, omkring 1864, berättar Mats. Kring 1870 flyttades värdshuset till det nybyggda Marielund ett stenkast bort.

I början av 1880-talet köptes stället av stadens mesta handelsman **Carl Nylund**, som hade åtta döttrar. Villan var när han köpte den i minsta laget för dem alla, så den byggdes till med kök och vardagsrum. På övre våningen lämnades ett stor utrymme oinrett där musikaftnar arrangerades om somrarna. Pianot transporterades hit från staden och baxades upp för

vindstrappan. När allt var färdigbyggt, fanns det dessutom en bod och en länga med iskällare, dass och hölada/stall/fähus/vedlider.

- Dasset hade fyra hål — vilket sällskapsliv! Brunn fanns inte, så dricks- och bastuvatten hämtades från en källa. På Nylunds tid hade man förstås både hushållerska och en "sommarpojke", som fick övernatta i höladan. Nere vid stranden hade Nylunds ett eget badhus, där de åtta döttrarna gärna tog sig ett dopp på morgnarna. Men eftersom fröknarna tyckte vattnet var för salt, fick sommarpojken bära ner källvatten till badhuset för dem att skölja sig i. Han lär sedermera blivit Nykarlebys första kommunist, skrattar Mats.

Under första världskriget måste villan upplåtas till en rysk kanonbesättning.

Försvarsställningen kan med god vilja ses på Andrasjövägens norrsida, nära **Souranders** villa. Soldater brukar får långtråkigt, så även dessa, så de skrev sina kommentarer på insidan av en garderob. Tyvärr är den ryska skrivstilen så svårläst, att ingen ännu fått någon rätsida på innehållet, berättar Mats. I inledningen av inbördeskriget avväpnades styrkan utan rabalder.

Efter Carl Nylunds bortgång 1918 övertogs villan av några av döttrarna, främst av fröken **Ellen Nylund**. Men villan var för stor för henne, så år 1943 utannonserades den till salu i Österbottniska Posten. Mats pappa **Hjalmar** slog till och sedan dess har familjen Blomqvist haft hand om villan och njutit av somrarna och närheten till släktingar.

Mats själv är född 1946 och har i år tillbringat 77 somrar vid Andra sjön. Första gången han kom hit var han fyra veckor gammal. Mats koppling till Nykarleby är hans farfar **Anders Wilhelm** från Skrifvars gårdsgrupp i Vexala, på andra sidan fjärden. Som ett av åtta barn insåg han snabbt att det inte lönade sig att bli bonde. Så snart han fyllde 18 åkte han ut i världen, kom hem med en massa pengar och köpte Holmströmska gården i staden, där Mats pappa föddes. Hjalmar Blomqvist läste matematik, blev lärare och rektor för Äggelby svenska samskola utanför Helsingfors. Som lärare kunde Hjalmar med familj tillbringa långa somrar i Nykarleby.

- Pappa hade nog körkort, men vi hade aldrig bil. Vi åkte tåg, berättar Mats. Cyklar kunde man pollettera som resgods, så när man steg av tåget i Jeppo hoppade man på cykeln och "peedade" ner till Andra sjön. Man kunde också sova i Jakobstadsvagnen och ta buss till Nykarleby. Efter kriget, när vi hade en stor hushållsträdgård här vid villan och gjorde bärkonserver, packades glasburkarna i trälådor med rutnät och hyvelspån. Tillsammans med dem packades också pappas verktyg: en hammare, en hovtång, en hyvel och en såg. De ansågs så värdefulla att de åkte fram och tillbaka mellan Helsingfors och Nykarleby väldigt många år. Först när pappa fyllde 50 och fick en vevbar bormaskin slutade vi skicka verktyg upp till sommaren.

Samma år som Mats föddes byggde Nykarleby Idrottsklubb ett hopptorn i två våningar ytterst på träbryggan. Med talkokrafter gjordes bryggans inre trädel till dansgolv, som i några somrar nyttjades flitigt tills bräderna började ruttna. Ångbåtsbryggan, eller "storabryggan", är än idag en uppskattad badplats, fast utseendet har ändrats genom åren. Idag är alla gamla konstruktioner ersatta av en sten- och grusvall som en förlängning av den gamla stenpiren.

Den välutrustade småbåtshamnen skyddas för alla vindar av såväl den gamla piren som av en nyanlagd i söder. Det gamla magasinet, hitflyttat redan 1876, inhyser sedan 20 år tillbaka sommarcaféet Tullmagasinet, som är mycket uppskattat av både villa- och stadsbor. Utrymmet längst söderut används bland annat av barnen som går i Folkhälsans simskolor.

När Mats Blomqvist och hans två bröder **Jan-Anders** och **Tomas** var små, såg omgivningarna mycket annorlunda ut. Kring deras villa fanns bara slåttrade, öppna ängar. I deras trädgård fanns frilandsgurkor, gurkor under glas, tomater, hallonland, vinbärsbuskar, potatisland, morötter i långa rader och ett jättelikt jordgubbsland – en sommar skördade familjen över 100 liter jordgubbar.

Blomqvists umgicks ibland med några familjer med barn i samma åldrar och firade kräftskivor och liknande, men som Mats minns det var villalivet i hans barndom mycket anspråkslöst. Väldigt få av lokalbefolkningen hade villor och de villor som fanns var ofta uthyrda åt fjärran gäster med rötter i staden, hitflyttade för sommaren. Tittar man på en strandplanekarta över Andrasjöområdet, ser man att de allra flesta sommarstugor byggts på 60-talet och senare.

- Mer umgänge hade vi med **Mildrid Östman** och hennes pappa, de hade kor och levererade mjölk åt sommargästerna. Det gick en liten stig från oss mot Östmans bondgård, den gick vi varje morgon med en tom kanna och kom hem med en ny fylld med mjölk. Av Östmans fick vi också gödsel till pappas trädgårdsland. Till stan cyklade vi för att handla och för att använda stadsbastun. Och hämta posten – i Döbelnhuset gick man fram till fru **Udd** och bad om att få posten till Blomqvists, Andra sjön.

Segelsällskapet Ägir, som verkat i Nykarleby sedan 1884, var mycket aktivt under Mats ungdomsår. Först kom cometerna, sedan sniparna, det var stor kommers och mycket folk på föreningens ö Loppan. Det hölls regattor med hajbåtar från Jakobstad och tävlingsseglingar där Vangels pokal stod på spel. Med sin bror Jan-Anders seglade Mats deras roddbåt med sprisegel, men den var ingen tävlingsbåt, utan användes främst för att ta sig ut till deras lilla holme Barlastgrundet, en av Brudholmarna.

Idag är villabornas gemensamma nämnare Föreningen Andra sjön. Den sköter om sommarvattnet, sopsorteringen och intressebevakningen, som under de senaste åren långt handlat om alla förvecklingar kring tomternas arrenden.

Som pensionär kan Mats tillbringa långa somrar vid Andra sjön, men även i sitt jobb kunde han använda sig av Nybo under sena höstar och tidiga vårar, speciellt efter att elektricitet drogs till villan i början av 90-talet.

- Jag reste land och rike runt för läkemedelsindustrin. Helsingfors ligger onekligen avsidet på många sätt, medan Nykarleby och Andra sjön ligger mycket mera centralt, säger Mats och skrattar till. En sommar utan Andra sjön är rätt otänkbar.

ARTIKELFÖRFATTAREN

PIA PROST, redaktör för Skärgård, migrerar även hon till Andra sjön varje år. Ta upp kampen med Mats Blomqvist kan hon inte, men likväl har 48 av 48 somrar tillbringats vid sjön. Annars blir det ingen sommar.

pia.prost@abo.fi
050-338 1710

Vill man veta mera om tillkomsten av Andrasjöns hamn, vägen, ångbåtsbryggan, järnvägen och fartygstrafiken, finns mycket info att tillgå på nykarlebyvyer.fi. Bland annat dessa källor har använts:

Birck, Erik. 1988. Nykarleby stads historia, del III.

Blomqvist, Mats. 2005. Villa Blomqvist – Nylund – Ahlqvist vid Andra Sjön

Pensar, Lars. Manuskript. Några drag ur Andra sjöns historia

<p><i>Till minne av</i> Lars Pensar 1940 – 2021</p>

1

Hamnen vid Andra Sjön med Långören i vänster- och överkant och Markusholmen mot högerkant. Udden nedanför båtarna är resterna av den badbrygga med badhus, som konsul Carl Nylund lät bygga för att hans döttrar skulle kunna havsbada. © Nykarlebyvyer

2

Den skyddade småbåtshamnen med Tullmagasinet uppe till vänster. Foto: Pia Prost

3

”Ahlqvist och Rådman Carl Nylunds villa vid hamnen vid Andra sjön. Foto på 1890-talet.” Så står det i Herlers museum, där det finns en kolorerad version av fotografiet. Samma vy 2021.

4

Mats och Tomas Blomqvist utanför fd Villa Mariedahl, numera Nybo. Foto: Pia Prost

5

6

Hamnområdet på 1920-talet. Foto: Åke Björklunds samlingar

